

УДК 378.147;159.953.5

Давидюк С. Г., Шаманська А. В.

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, Кременчук

СПОСОБИ ВЗАЄМОДІЇ В ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ

У статті розглянуто значення та переваги суб'єкт-суб'єктного підходу до організації педагогічного процесу. Розкрито сутність понять «об'єкт», «суб'єкт», «суб'єкт-об'єктний підхід», «суб'єкт-суб'єктний підхід». Виділено особливості суб'єкт-суб'єктної взаємодії та механізм її реалізації. Звернуто особливу увагу на те, що суб'єкт-суб'єктний підхід є однією з ключових складових ефективної взаємодії учасників педагогічного процесу, оскільки передбачає взаємний та плідний розвиток якостей особистостей як студента, так і викладача у процесі їх спілкування та спільної діяльності. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури визначено сутність фасилітаційного спілкування як виду гуманістичної педагогічної взаємодії вчителя й учнів, що ґрунтується на суб'єкт-суб'єктних відносинах взаємоприйняття, взаємоповаги, співпереживання, толерантності, надання допомоги.

Ключові слова: педагогічний процес, фасилітація, суб'єкт-суб'єктна взаємодія, суб'єкт-об'єктна взаємодія, партнерство.

Давидюк С. Г., Шаманская А. В.

Кременчугский национальный университет имени Михаила Остроградского, Кременчуг

СПОСОБЫ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ В ОРГАНИЗАЦИИ ОБУЧЕНИЯ СТУДЕНТОВ

В статье рассмотрено значение и преимущества субъект-субъектного подхода к организации педагогического процесса. Раскрыта сущность понятий «объект», «субъект», «субъект-объектный подход», «субъект-субъектный подход». Выделены особенности субъект-субъектного взаимодействия и механизм его реализации. Обращено особое внимание на то, что субъект-субъектный подход является одной из ключевых составляющих эффективного взаимодействия участников педагогического процесса, поскольку предусматривает взаимный и плодотворное развитие качеств личности как студента, так и преподавателя в процессе их общения и совместной деятельности. На основе анализа психолого-педагогической литературы определена сущность фасилитативного общения как вида гуманистической педагогического взаимодействия учителя и учащихся, основанное на субъект-субъектных отношениях взаимоприятия, взаимоуважения, сопереживания, толерантности, оказания помощи.

Ключевые слова: педагогический процесс, фасилитация, субъект-субъектное взаимодействие, субъект-объектное взаимодействие, партнерство.

АКТУАЛЬНІСТЬ РОБОТИ. Сьогоднішні студенти – це майбутні фахівці різних галузей, носії інтелектуального потенціалу. Щоб молоді люди могли у майбутньому ефективно виконувати покладені на них обов'язки, необхідно всебічно готувати їх до цього на студентській лаві, належним чином організовуючи навчально-виховний процес. Актуальною проблемою в процесі підготовки спеціалістів є загальний гармонійний розвиток особистості, формування в них навичок критичного неупередженого мислення та ефективних комунікативних навичок, вмінь міжособистісного спілкування та взаємодії. Ці завдання вирішуються як в результаті дії всієї сукупності умов макро- і мікросоціального оточення, так і у процесі цілеспрямованого психолого-педагогічного впливу професійного середовища, частиною якого є вищий навчальний заклад. У зв'язку з цим принципово важливим для становлення майбутнього фахівця є етап первинного пристосування до умов навчальної діяльності і участь у ньому викладача.

МАТЕРІАЛ І РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ. Проблема взаємодії викладачів і студентів продуктивно розроблялася в педагогіці в різних аспектах: як педагогічне спілкування (О. Бодальов, В. Кан-Калик, І. Зимня, С. Кондратьєва та інші); як істотна характеристика педагогічного процесу (В. Сластьонін); як діяльність, спрямована на розвиток того, хто навчається, становлення його особистісної позиції, підтримку проявів його самостійності (О. Газман, Н. Михайлова, С. Юсфін); як сукупність педагогічних ситуацій (І. Зязюн, Л. Крамущенко, І. Кривонос та інші); як організація навчального співробітництва у колективних, групових формах роботи (О. Донцов, В. Дьяченко, О. Захаренко, Х. Лійметс, А. Петровський, В. Фляків, Д. Фельдштейн, Г. Цукерман, С. Якобсон).

Визначення ефективних способів взаємодії викладача і студента у педагогічному процесі вимагає уточнення змісту поняття «взаємодія», «міжоособистісна взаємодія», «педагогічна взаємодія». У філософії взаємодія розглядається як процес впливу різних об'єктів один на одного, їх взаємообумовленість, взаємоперехід, зміна стану (О. Бодальов, Л. Буєва, Б. Ломов, Б. Паригін). У психології термін «міжособистісна взаємодія» розуміється як сукупність зв'язків і взаємовпливів людей, що відбуваються в процесі спільної діяльності. В. Кан-Калік і М. Нікандров, вивчаючи соціально-психологічну взаємодію, розглядають її як механізм спілкування і отожднюють з процесом співтворчості [6]. Таким чином, аналіз філософських і психологічних праць дозволяє виявити основні властивості процесу взаємодії: взаємовплив суб'єктів, який викликає істотні зміни в них і допомагає організації спільної творчої діяльності. У педагогічному процесі взаємодія між його учасниками розглядається як педагогічна взаємодія. Студіювання праць (Ш. Амонашвілі, К. Роджерс, В. Сухомлинський, К. Ушинський, Л. Шульман та інші) дозволяє визначити педагогічну взаємодію як співпрацю усіх суб'єктів навчально-виховного процесу, наукової та соціально-гуманітарної діяльності з метою організації життєдіяльності студентів і науково-педагогічних працівників, під час якої відбувається формування ціннісних орієнтацій, набуття необхідних професійних компетенцій, соціального досвіду, моральних рис і якостей, необхідних для гуманістичної діяльності та досягнення життєвого успіху.

У традиційній педагогіці (Я. Коменський, Й. Герbart, А. Дістервег, Й. Песталоцці) той, хто навчається виступає в ролі об'єкта, якому педагог (суб'єкт) передає свій досвід. Викладач у даній педагогічній взаємодії, володіючи конкретними знаннями, вміннями та навичками, впливає за допомогою монологу, а той, хто навчається, виступає пасивним об'єктом, задача якого чітко та точно відтворити почуте. Цей вид педагогічної взаємодії має на меті донести інформацію до студента без урахування зворотного зв'язку. За таких умов організації педагогічного процесу, педагог встановлює жорстку дистанцію зі студентом, нав'язуючи свої уявлення та умовиводи, маніпулюючи його поведінкою. Молодь репродуктивно навчається та втрачає можливість творчої реалізації. При суб'єкт-об'єктній взаємодії ігноруються інтереси студентів, їх бажання й очікування, рівень їх підготовки та потенційні можливості. Очевидно, що за таких умов неможливий гармонійний розвиток і саморозвиток тих, хто навчається, визнання ними власної індивідуальності та неповторності, досягнення особистісної та професійної ідентифікації [1]. Протилежним до поняття «суб'єкт-об'єктна взаємодія» є «суб'єкт-суб'єктна взаємодія». В її основі лежить відмова від прагнення домінування та від авторитарно-репресивних форм здійснення педагогічної влади.

Даний підхід уможлиблює урівноважити позиції викладача й студента, що виражається у спільному обговоренні актуальних навчальних і виховних проблем, застосуванні педагогом демократичного стилю управління. При цьому педагог у більшості випадків виконує лише роль координатора. Крім того, суб'єкт-суб'єктні відносини передбачають взаємний та плідний розвиток якостей особистості як студента, так і викладача у процесі їхнього спілкування і спільної діяльності [5]. Т. Левченко акцентує увагу на тому, що в усіх сучасних дидактичних концепціях центром стає особистість того, хто навчається, його мотиви, інтереси, потреби, бажання, наміри, стилі діяльності. А суб'єкт-суб'єктний підхід

уможливорює спрямувати педагогічний процес на особистість студента, забезпечити максимально сприятливі умови для розвитку і розкриття його здібностей, для самовизначення. Як відзначає дослідниця, суб'єкт-суб'єктні відносини переходять до суб'єктно-діяльнісного підходу. Цей процес реалізується на основі послідовної індивідуалізації всього педагогічного процесу: по-перше, врахування особистісної специфіки студента, його персоналізації; по-друге, врахування індивідуальних особливостей особистості педагога [7]. Організуючи взаємодію з молодими людьми, фахівець спрямовує свою увагу не на негайне перетворення небажаної поведінки в бажану, а на перетворення партнера з спілкування в суб'єкта, який усвідомлює свої дії зараз і тут, на формування його здатності до самостійного вибору і саморегуляції [1].

В актуалізаційній суб'єкт-суб'єктній взаємодії зі студентами педагог виступає, перш за все, як фасилітатор. Останнім часом слово фасилітація (від англ. Facilitate – допомагати, полегшувати, сприяти) стало досить популярним в теорії і практиці освіти.

Розробку концепції педагогічної фасилітації розпочав у 50-х рр. XX ст. К. Роджерс. В своїй праці «Свобода навчатися» він визначив три фундаментальні установки фасилітатора: істинність і відкритість, що передбачає здатність педагога слухати молодь, чути її, а також бути собою, висловлюючи свої емоції і ставлення. Така установка, на думку К. Роджерса, дозволяє учням сприймати педагога як людину, що думає, сумнівається, а не декларує вимоги; «прийняття» й «довіра», зумовлені глибокою переконаністю педагога у здатності його учнів до саморозвитку, вдосконалення, реалізації здібностей; емпатія, яка дозволяє розуміти емоції учнів в аудиторії, дивитися на них їх очима і завдяки цьому безцінно висловлюватися [2]. У сучасній педагогіці поняття фасилітації широко використовується в аспекті педагогічної взаємодії у навчально-виховному процесі.

Суть педагогічної фасилітації у професійній освіті полягає в тому, щоб подолати традиційне закріплення за студентами виконавської частини спільної діяльності і тим самим перейти від формування фахівця-функціонера до підготовки активного, здатного до самостійного аналізу і прийняття нестандартних рішень лідера. Потреби і мотиви активної поведінки складаються не на виконавчій, а в орієнтаційній частині взаємодії. У зв'язку з цим завдання викладача-фасилітатора – включити студентів у спільне орієнтування, розділити з ним низку управлінських функцій з метою створення умов для пробудження глибокого інтересу до дисципліни і виникнення реальних змістовних мотивів навчання. Фасилітатор у своїй діяльності спирається на низку правил: поважати кожную людину, її гідність; визнавати кожного учасника; не критикувати ідеї та думки; слухати уважно кожного. Відтворюючи їх на практиці, організатор взаємодії має бути відкритим до кожної особистості та ідей, які вона висуває; бути спостережливим і уважним; не коментувати та не критикувати судження учасників; прислухатися до кожного студента; бути впевненим, що кожен студент розуміє мету і сутність роботи, допускає можливість змін у процесі відповідно до бажань інших. Основна функція фасилітатора – стимулювати кожного до висвітлення якомога більшої кількості ідей, сприймання і розуміння інших пропозицій. Його завдання – заохочувати учасників до обміну думками, прийняття й розуміння ідей кожного, спонукання до народження нового, об'єднання усіх для визначення найбільш оптимальної, продуктивної пропозиції [3]. Таким чином, педагогічна фасилітація – це якісно прогресивний вид взаємодії, який відповідає сучасним запитам педагогічної практики щодо підвищення рівня навчання професіоналів. Аналіз психолого-педагогічних праць [4–6] дозволяє виділити основні компоненти цього процесу: налаштування на взаємодію, уточнення потреб, інтересів студентів, визначення спільної мети діяльності; визначення навчальної проблеми, її контексту; обговорення проблеми за допомогою продуманих запитань, ініціювання активності студентів щодо ідей розв'язання проблеми, нагадуючи, уточнюючи її контекст; оцінка роботи, рефлексії учасників.

При такій організації навчання студент засвоює рівно стільки, скільки у нього виникає

запитань, тобто наскільки він був активний у навчально-виховному процесі. Ніякий емоційний і логічно побудований виклад матеріалу не дає бажаного ефекту, якщо студенти за тих чи інших причин залишилися пасивними слухачами, які лише присутні на лекції і машинально фіксують її зміст. Фасилітація спонукає викладача університету до використання активних методів, що забезпечують творче засвоєння необхідної інформації, формують уміння міркувати, шукати нові грані проблем у вже відомому матеріалі, а це є, безумовно, основою для розвитку майбутніх фахівців.

ВИСНОВКИ. Орієнтація сучасної системи освіти на особистість вимагає пошуку ефективних способів взаємодії, які б дозволили впровадити рівноправні, партнерські позиції суб'єктів навчально-виховного процесу у ВНЗ. Такий спосіб взаємодії передбачає не лише зростання освітнього рівня особистості, а й розвиток її умінь проектувати, прогнозувати свої вчинки та поведінку, самостійно шукати нові способи розв'язання проблем, виробляти власний погляд на різні процеси і явища. Викладач має виступати фасилітатором, який підтримує студентів, досконало володіє навчальними, виховними, оцінювальними, консультаційними компетенціями; вміє вести діалог, прояснити позиції учасників, створювати умови для реалізації їхніх пізнавальних потреб. Обґрунтування найбільш доцільних форм і методів навчання та виховання, а також оптимальних шляхів їх застосування в умовах суб'єкт-суб'єктного підходу до організації педагогічного процесу є перспективним і може стати предметом подальшого наукового пошуку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Балл Г. О. Сучасний гуманізм і освіта : навчально-методичний посібник / Г. О. Балл. – Рівне, 2003. – 180 с.
2. Герасименко Л. В. Способи взаємодії у процесі підготовки магістрів (історія і сучасність) / Л. В. Герасименко // Innovative solutions in modern science. – Dubai, 2017. – № 2 (17). – С. 59–70.
3. Грабовська С. Л. Конфлікти без насильства : посібник / С. Л. Грабовська, Т. В. Равчина. – Львів : Фонд "Україна-Європа", 2001. – 276 с.
4. Димова О. В. Педагогические условия развития способности к фасилитирующему взаимодействию у будущих учителей : дис. ... канд. пед. н. : 13.00.01 / О. В. Димова. – Хабаровск, 2002. – 190 с.
5. Кондрашихіна О. О. Формування здатності до фасилітаційних впливів у майбутніх практичних психологів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. псих. н. : спец. 19.00.07 "Педагогічна та вікова психологія" / О. О. Кондрашихіна. – К., 2004. – 20 с.
6. Коломійченко С. Ю. Підготовка майбутнього вчителя у вищих педагогічних навчальних закладах до організації фасилітаційного спілкування з учнями: автореф. дис. ... канд. пед. н. : 13.00.04 / С. Ю. Коломійченко. – Х., 2010. – 22 с.
7. Левченко Т. І. Розвиток освіти та особистості в різних педагогічних системах : монографія / Т. І. Левченко. – Вінниця : Видавництво «Нова книга», 2002. – 512 с.

Davydiuk S., Shamanska A.

Kremenchuk Mykhailo Ostrohranskyi National University, Kremenchuk

WAYS OF COOPERATION DURING THE ORGANIZATION OF STUDENTS' EDUCATION

This article is talking about the meaning and benefits of subject-subjective approach of the organization of pedagogical process. The meaning of such definitions as «object», «subject», «subject-objective approach», «subject-subjective approach» was discovered. The special aspects of subject-subjective cooperation and the mechanism of its realization were emphasized. The special attention was drawn on the fact that the subject-subjective approach is one of the main parts of the

pedagogical process participant's effective cooperation such as during the interaction and cooperation it provides both student's and teacher's mutual personal features' development. In terms of the psychological and pedagogical literature analyzing the core of facilitative interaction as the kind of the humanistic pedagogical cooperation between students and teacher which is based on the subject-subjective relations of mutual perception and respect, empathy, tolerance and provision of assistance was determined.

Key words: pedagogical process, facilitation, subject-subjective cooperation, subjective cooperation, subject-objective cooperation, partnership.

REFERENCES

1. Ball, H.O. (2003), *Suchasnyy humanizm i osvita*, Rivne, Ukraine. [in Ukrainian]
2. Herasymenko, L.V. (2017), "Methods of interaction in the process of preparation of masters (history and modernity)", *Innovative solutions in modern science*, no. 2 (17), pp. 59–70. [in Ukrainian]
3. Hrabovska, S.L. and Ravchyna, T.V. (2001), *Konflikty bez nasyilstva*, Fond "Ukrayina-Yevropa", Lviv, Ukraine. [in Ukrainian]
4. Dymova, O.V. (2002), "Pedagogical conditions for the development of the facilitation faculty for future teachers", diss. of Cand. Sci., 13.00.01, Khabarovsk, Russia. [in Russian]
5. Kondrashykhina, O.O. (2004), "Formation of the ability to facilitation influences on future practical psychologists", Abstract of Cand. Sci., 19.00.07, Kyiv, Ukraine. [in Ukrainian]
6. Kolomyichenko, S.Yu. (2010), "Preparation of a future teacher in higher pedagogical educational institutions to organize facilitation communication with pupils", Abstract of Cand. Sci., 13.00.04, Kharkiv, Ukraine. [in Ukrainian]
7. Levchenko, T.I. (2002), *Rozvytok osvity ta osobystosti v riznykh pedahohichnykh systemakh*, Vydavnytstvo «Nova knyha», Vinnytsya, Ukraine. [in Ukrainian]

Давидюк Світлана Георгіївна

старший викладач кафедри психології,
педагогіки та філософії,
Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського,
вул. Першотравнева, 20, м. Кременчук
Полтавської обл., Україна, 39600.
Тел. +38(05366) 3-61-72
E-mail: svetavidyuk809@gmail.com

Davydiuk Svitlana Georgiivna,

Senior Lecturer of Psychology, Pedagogy and
Philosophy Department,
Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi
National University,
vul. Pershotravneva, 20, Kremenchuk,
Poltava Region, Ukraine, 39600.
Tel. +38(05366) 3-61-72
E-mail: svetavidyuk809@gmail.com

Шаманська Альона Вікторівна

Магістрант кафедри психології, педагогіки
та філософії,
Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського,
вул. Першотравнева, 20, м. Кременчук
Полтавської обл., Україна, 39600.
Тел. +38(05366) 3-61-72
E-mail: alenashamanska@gmail.com

Shamanska Alona Viktorivna,

Student of Master Degree of Psychology,
Pedagogy and Philosophy Department,
Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi
National University,
vul. Pershotravneva, 20, Kremenchuk,
Poltava Region, Ukraine, 39600.
Tel. +38(05366) 3-61-72
E-mail: alenashamanska@gmail.com

Стаття надійшла 16.09.2017